A nyárfák gyorsan nőnek

Másutt már volt róla szó, hogy a honfoglalás előtti időkben vándorló őseink útjuknak szinte minden állomásán különféle fákkal találkoztak. Közöttük is talán leggyakrabban a fűz- és nyárfafélékkel, mivel azok minden útjukba eső folyam és kisebb vízfolyás mellett ott tanyáztak. Sőt, a nyárak ezenkívül még a szárazabb helyeken, így a homokos pusztákon is megéltek. A „nyárfa" szavunk egyébként finnugor eredetű, és a *nyár* itt tulajdonképpen *mocsarat* jelent.

Mostanában egyre ritkábban, de az elmúlt években időnként még lehetett hallani a „topolyafáról." Mifelénk ugyan nem találkoztam vele, de olvasmányaimból tudom, hogy ennek a szónak is köze van a nyárfához. *Csapody Vera* és *Priszter Szaniszló* 1966-ban írt, a „Magyar növénynevek szótára" című könyvében ezt olvashatjuk:

Nyár, nyárfa *Populus* (topoly, topolya, topolyfa)

Az orosz-magyar szótárban a megfelelő helyen (az orosz szöveg természetesen cirill betűkkel) a következőt találom:

TOPOLY nyár(fa), jegenye(fa)

Néhány sorral lejjebb még azt is meglelem, hogy a „top" szó jelentése *láp, ingovány, mocsaras hely*. Ez így rendben is volna, hiszen a topolya nyilván szláv eredetű szó, csak mit is jelenthet magyarul? Csapodyék könyvében ezt olvasom:

Jegenye *Populus nigra* ssp. *Pyramidalis* (gegenyefa, himbafa, igenyesnyár, jegenyefa, jegenyenyár, jegenyenyárfa, limbafa, magyarpálma, pálmafa, párnafa, törökpálma).

Vagyis Csapodyék szerint a népnyelv a jegenyenyárfát nem nevezte topolyafának. *Keresztesi Béla* akadémikus, akitől később még bőven idézünk, a tihanyi jegenyékkel kapcsolatban írja: „Ez az előázsiai nyárfajta a XVIII. században a Pó mellékéről jutott el hozzánk, s gyorsan elterjedve a magyar tájak jellegzetes fájává vált."

Keresztesi írása két szempontból is figyelemre méltó. Egyrészt a jegenyét topolyaként sehol sem említi, tehát ez a szó nálunk nem jelentheti a jegenyenyárat. A másik érdekesség az, hogy ismét megtanulhatjuk: a jellegzetes magyar fának ismert, az alföldi és dunántúli tájat egyaránt formáló út menti, vagy magányos tanyai *jegenyék sem őshonos magyar fák*, hanem ugyanolyan jövevények, mint például az akác. Megdöbbentő, hogy milyen rövid távú a kollektív emlékezet, ha ezt is elfelejtettük! Nagy költőnk, *Petőfi Sándor* 1842-ben Dunavecsén már úgy írt róluk, mintha mindig is az alföldi táj szerves részei lettek volna:

„Rég volt, igaz, midőn e jegenyék
Árnyékain utószor pihenék,
Fejem fölött míg őszi légen át
Vándor darúid V betűje szállt."

Topolyaként természetesen ő sem említi őket sehol. De lássuk csak tovább a hirtelenjében fellelhető irodalmat. Mert a *Révai Nagy Lexikona* két helyen is mond néhány szót a topolyáról. A fekete nyárról írván, így folytatja: „Válfaja a keletről származó, karcsú, magas koronájú jegenye v. olasz Ny. (Italica Moench, P. pyramidalis Roz.). (L. Topolya.)" Eszerint a topolya egyértelműen a fekete nyár jegenye alakú változata lenne, vagyis a mi idegenből származó jegenyénk, a hazai tájaink képét már meghatározó jegenyenyár, röviden jegenye, jegenyefa. Amiről a nóta is azt mondja, hogy „hajlik a jegenye, pereg a levele", ám topolyaként soha nem hallottam megénekelni.

Ez pedig, higgyék el, nem kis dolog, hiszen egyetemista koromban a soproni erdőmérnök hallgatóknak illett ismerniük minden olyan dalt és nótát, amelyben a nyárfa és szinonimái bármilyen formában előfordultak. Ennek pedig az volt az oka, hogy az egyik tanszékvezető, aki mondhatni hazai apostola volt a nyárfák szélesebb körű elterjesztésének, az úgynevezett szakestélyeken, ahol együtt vigadtak oktatók és hallgatók, ezt kifejezetten megkövetelte. Mi persze nem kockáztattuk a várható vizsgaeredményt, inkább buzgón gyűjtöttük a nyárfákról szóló nótákat. De sem én, sem a barátaim nem ismerünk olyat, amelyben a „topolya" szó előfordulna.

A lexikonnak van *„Topolyafa"* címszava is, ezzel a rövidke szöveggel: „(növ.) ültetett nyárfáknak a szlávból eredő neve." Vagyis az előző idézet állításait cáfolva nem jegenyefa a topolya (jobban mondva nem *csak* jegenye), hanem olyan nyárfák összefoglaló neve, amelyek nálunk nem őshonosak, tehát „ültetettek." Ez így logikusnak látszik, de vajon így is van?

Hogy a dolog még ennél is bonyolultabb legyen, néhány rövid idézet következik *V.K. Arszenyevnek Derszu Uzaláról* szóló könyvéből. Aki eddig úgy gondolta, hogy tudja, mi az a topolyafa, az most jól figyeljen:

„Az összefüggő tűlevelű erdők mögöttünk maradtak, s topolyák, nyárfák, szilfák, rezgő nyárfák, feketenyárfák, tölgyek váltották fel őket."

Aztán egy másik fejezetben egy másik erdőről: „A háromszáz esztendősnél is vénebb, óriási topolyák nagyságban és szépségben az évszázados tölgyfákkal vetekednek… Mögöttük egy-egy feketenyárfa erős gyökerű törzse látszik… Az öreg topolyafák odvaiban gyakran medvék ütnek tanyát."

Azután azt is megtudhatjuk, hogy az *Usszuri-vidéken* élő *maral-szarvas* „télen nyárfák, topolyafák és alacsony növésű nyírfák fiatal hajtásaival táplálkozik." Az idézett sorokból egyrészt az következik, hogy a topolya olyasmi lehet, amit a maralszarvas is elér, másrészt semmi értelmes dolog nem derül ki belőlük.

Azt gondolom, hogy nem érdemes tovább folytatni. Mert sem szakmai tanulmányaim során, sem a gyakorlatban nem bukkant fel soha a „topolyafa” elnevezés. Maradjunk annyiban, hogy egy *bizonyos* időben *bizonyos* vidékeken talán használták ezt a szláv szót a nyárfa, vagy *bizonyos* nyárfaféleségek helyett, de mára inkább csak irodalmi érdekességként találkozunk vele. Ami pedig az idézett könyvet illeti, talán a fordítót kellene megkérdezni, hogy tulajdonképpen milyen orosz szavakat fordított topolyának, és mit nyárfának. Én a magam részéről itt befejeztem a kutatást.

Pihenésül olvassunk bele *Déry Tibor* egyik szép versébe:

„Egy erős topolya
pihés virágpora
levált és kerengett…
De szerelem helyett
Szél-fútta pocsolya
Sodorta őt tova,
Az út göröngyein.”
(D.T.: Egy erős topolya…)

A következőkben többször lesz majd szó hazai nyárakról, meg nemes nyárakról. A szakmai szóhasználatban a hazai nyár alatt a hazánkban őshonos, tehát az eredeti, természetes vegetációhoz tartozó nyárfafajok értendők, nevezetesen a fehér-, fekete-, szürke- és rezgőnyár. A fekete- és a fehérnyár oszlopos alakjai, a jegenyenyárak nem tartoznak ezek közé. A külföldről, főleg Észak- Amerikából hozzánk került, valamint más európai és egyéb eredetű fajokon kívül tudatos nemesítés, de spontán kereszteződések révén is a hazai nyárak mellett ma már száznál több új „nemes nyár” faj, fajta, vagy egyéb változat van az országban.

Érdekességként megemlítem, hogy a nyárfák nemzetségét, vagyis a *Populus genust* öt fajtacsoportba sorolják, hiszen a rengeteg faj és hibrid megkülönböztetése, elnevezése külön gondot jelent. (Hát még ha valaki azzal is „bekever”, hogy a topolya-kérdéssel is előjön!) A nyár fajtacsoportok pedig az alábbiak:

Turanga Bunga: félsivatagi nyárak,
Leuce Duby: rezgő és fehér nyárak,
Aigeiros Duby: fekete nyárak,
Tacamahaca Spach: balzsamos nyárak,
Leucoides Spach: nagylevelű nyárak.

Erről annyit azért érdemes elmondani, hogy egy bizonyos *Duby* nevű úr az európai nyárakat, *Spach* pedig az összes kontinensen élő többi nyárfát sorolta csoportokba. *Schneider* a korábban már ismert Turanga Bunga csoportot csak beillesztette ebbe a rendszerbe.

Szóval maradjunk annyiban, hogy a nyárfákkal ma már szinte külön tudományág foglalkozik, és igen nehéz követni az eseményeket. Azóta meg különösen, hogy a kínai nyárak is megjelentek, többek között a mi városunkban is…

Ha utána próbálunk nézni, hogy mióta nyomultak előtérbe a nyárfák - és köztük is a nemes nyárak - egyéb fafajaink között, akkor érdekes dolgot tapasztalunk. 1938-ban erdőink területének csupán 2 %- a volt nyáras, 1970-ben már 7 %, az ezredforduló körül pedig el akarták érni a 17 %-ot! Hogy ez sikerült-e, vagy sem, arról nincsen friss adatom, ám ha az elképzeléseknek csak a fele valósult meg, akkor is több százezer hektárról van szó. De bármekkora is a növekmény, az szinte kizárólag nemesnyáras lehet. Egy 1973-ra vonatkozó adat szerint akkor az összes nyárasból 17 % részarányt

képviseltek a hazai fajok; ha tehát a növekmény a „nemes” fajokból származott, akkor azok részaránya az egészen belül nyilvánvalóan nőtt, míg a hazaiaké tovább csökkent.

A dolog egy kicsit hasonlít ahhoz, ami az akácfa esetében történt. Valamilyen oknál fogva hirtelen megváltozik egy bizonyos fa, vagy fák részaránya a többihez viszonyítva, méghozzá tudatos emberi beavatkozás következtében, és nyilvánvalóan a többiek rovására. De vajon mi az a csodálatra méltó, értékes tulajdonság, amivel a nyárfák rendelkeznek, és amit korábban nem fedeztek fel, most viszont egyszerre nagyon fontos lett? A kérdés megválaszolásához segítségünkre lehet az 1963-ban megjelent *Kertészeti Lexikon,* amelyben a *Populus* (*nyárfa*, Salicaceae) címszó alatt többek között ezt olvashatjuk:

„Lombhullató, többnyire repedezett, világos kérgű fák… kétlaki virágaik lombfakadás előtt csüngő barkákban nyílnak…A fehér repítőszőrös magvak a levelek teljes kifejlődése előtt megérnek. Az erdőgazdálkodás távlati terveinek legjelentősebb fafaja gyors növőképessége és egyre szélesebb körű ipari felhasználhatósága alapján. Az ország erdőterületének és fatömegének 3,6-3,8 %-át képviseli, de mint gyors növésű fafaj az összes erdők évi növedékének 7,6 %-át adja…. A népgazdaság

igényeinek megfelelően, a 15 éves távlati terv szerint nyárasaink területe az erdőkön kívüli nyárfásításokkal együtt megnégyszereződik és ezen túlmenően az erdőgazdaságok mintegy 160 000 ha-on telepítenek nyárfát előhasználati állományként más fafajok állományaiba. Így a nyárak fahozama a terv befejeztéig az 1960-as mennyiségnek nyolcszorosára emelkedik. Az erdészeti kutatás széleskörű nemesítési munkát végzett, hogy megfelelő nyárhibridekkel lássa el a gyakorlatot, részben a hazai nyárak alkalmazkodóképességének és a nagyobb fahozamú külföldi nyárak jó tulajdonságainak összekapcsolásával, részben a nyárfabetegségekkel szemben ellenálló változatok kiválogatásával."

Nyugodtan ideírhatnám melléje azt a szöveget, amit vagy 150 évvel előtte írtak le az akácfák népszerűsítése érdekében. Annak a végkövetkeztetése az volt, hogy „méltó hát, hogy szaporíttassanak és azt a csekély gondviselést ne sajnáljuk irántuk megtenni, hogy ebből is holmi hasznot hajtsunk a konyhára." Tudjuk, hogy ennek a „csekély gondviselés"-nek a máig ható következménye az, hogy az akácot már kiirtani sem lehet!

A nyárfákkal kapcsolatban a XX. században megnyilvánuló csodaváró hangulattal összefüggésben néhány megjegyzés kínálkozik, mivel mindenre van valami magyarázat. Egyrészt teljesen nyilvánvaló, hogy a Trianon következtében igencsak megcsappant erdőterületeket mindenképpen növelni kellett, másrészt az eddig úgyszólván semmire sem jó nyárfafélék ipari alapanyagként egyre keresettebbek lettek. A lexikon ezt írja:

„A nyárfélék ipari felhasználása az utóbbi években lényegesen bővült, bútor, furnér, láda, gyufa és gyufásdoboz gyártása mellett egyre inkább a cellulóz- és papírgyártás, valamint a farostlemezgyártás alapanyaga."

A *Keresztesi Béla* szerkesztésében 1978-ban megjelent *„A nyárak és a füzek termesztése"* című könyvből ennél még többet is megtudhatunk. Azt eddig is tudtuk, hogy a nagymértékű akáctelepítéseknek igen sok szőlő esett áldozatául, de hogy a nyárak esetében valójában mi is történt, arról már kevesebbet hallottunk. Hát lássuk!

„BEDŐ ALBERT 1885-ben kiadott erdőstatisztikájában a nyárfát jelölte meg az Alföld legjellemzőbb fájaként, de a rezgő nyár bőven tenyészett az északi és a keleti hegyvidéken is. BEDŐ adataiból következtetve az ország mai területén akkortájt a nyárasok s a füzesek össszesen 131 270 ha-t foglaltak el.

A nyárak és a füzek elterjedését elsősorban a vízellátás határozza meg. Magyarország vízföldrajzi képének a nagy árterületű folyóvizek a legfőbb jellemzői, az állóvizek (tavak, mocsarak, lápok) viszonylag szerény szerepet játszanak. Az ország területén két bővizű folyó, a Duna és a Tisza folyik keresztül. Ennek ellenére az Alföld vízhálózata nem gazdag, mert kevés a mellékfolyó és ritka a patakhálózat. A múlt századi és a jelen század eleji folyószabályozások és ármentesítő munkálatok a vízföldrajzi képet jelentősen megváltoztatták. Több mint 6 ezer km hosszú árvízgát-rendszert építettek ki, új folyószakaszokat alakítottak ki, mocsarakat tüntettek el, és mintegy 2 millió ha-ral megnövelték a termőterületet.

Az árvízszabályozás után az ármentett területek őshonos nyárasait jórészt kiirtották. A hegyvidéki erdőkben is gyomfának tekintették a rezgőnyárat és tűzzel-vassal pusztították. Amikor pedig rájöttek arra – írta 1909-ben DIVALD BÉLA -, hogyan lehet teljesen kipusztítani, akkor vették észre, hogy a nyárfa hasznos fa, amelyet a papír-, a lemez- és a gyufagyártás keresve keres. Az Erdészeti Statisztikai Közlemények szerint 1930 – 1935-ben már csak 360146 ha volt a nyárasok területe. Hozzávetőleges becslés szerint ennek mintegy 8 %-a, vagyis 2900 ha lehetett nemesnyáras…"

Tehát még szó sincsen mértéktelen nyárasításról, csak őshonos nyárasaink szisztematikus kiirtásáról, előre megfontolt feláldozásáról többek között a vízszabályozás oltárán. Azért mondom, hogy többek között, mert azt máig sem tudtam megfejteni, hogy miért kellett *maradéktalanul* kiirtani a csodálatos *rezgőnyárat,* még ott is, ahol semmiféle vízszabályozásnak nem volt útjában.

Még sokan emlékezünk ennek a fának a leggyengébb szellőtől is egyszerre meglebbenő és csaknem csilingelő, kerekded levélkéire, de sajnos csak emlékezhetünk, mert *a rezgőnyár eltűnt* a mi vidékünkről is. Különböző hibridek formájában megtalálható ugyan a nyoma, de az már „nem az igazi". Az őshonos rezgőnyárat gyomfának, haszontalan és üldözendő növénynek nyilvánították, és el is tüntették a magyar tájból! Ma úgy beszélnek erről az illetékesek, mint valami bocsánatos bűnről, vagy tévedésről. Én úgy gondolom, hogy ennek az autodafénak, vagy ha úgy tetszik dzsihádnak van „szülőatyja" is, és ha másért nem, hát a tanulságok levonása végett jó lenne a nevét is megismerni. Mert Keresztesitől azt már megtudhatjuk, hogy ki karolta fel a nyárfákat…

„A nyárak és füzek jelentőségére KOLTAY (1953) hívta fel a szakközönség figyelmét, majd röviddel ezután az 1954. évi erdőgazdaság-fejlesztési kormányhatározat a nyárfatermesztést az erdőgazdálkodás egyik legfontosabb feladatává tette. 1973-ban…a nyárasok összes területe 154 302 ha-t tett ki. A fajtamegoszlást tekintve uralkodóvá váltak az euramerikai hibridek; az említett területnek 83,4 %-át ezek foglalták el."

Negyven év alatt tehát ugrásszerűen megnőtt a nemesnyárasok területe, és így már négyszer akkora területet birtokoltak, mint a hazai nyárak. Ezt a hihetetlen arányú ökológiai változtatást meg is kellett magyarázni, például így:

„Az erdőterület növelése az egykori természetes tájak rekonstrukciója irányában hat, hiszen a honfoglalás idején az ország területének több mint egyharmadát erdő borította, az Alföld is erdős puszta volt….A nyárak és füzek ilyen gyors elterjesztése természetesen megváltoztatja tájaink arculatát. Bár a tájak hajdan jellegzetes képét állítjuk vissza, a tájépítők és a lakosság reagálása nem mindig kedvező…hazai kerttervezőink fafaj választásával sokszor nehéz egyetérteni. Számomra pl…. meglepetés volt, hogy München belvárosában az új modern épületek udvaraiban létesített kertekben gyakran találkoztam akáccal és nyárakkal. Ezeknek a gyorsan növő fafajoknak óriási előnyük, hogy 5-10 év alatt kifejlett fává nőnek."

Hát igen, lehet ugyanazt a dolgot többféleképpen is nézni és látni. Mert a táj arculatának ilyetén megváltoztatásával nem annak eredeti állapotát állították vissza, hanem valami egészen újat kreáltak, amit csak szerettek volna természetesnek látni, és másokkal s így láttatni, ezáltal pedig elfogadtatni. Keresztesi tájleírása akár csapdába is ejtheti a gyanútlan olvasót.

„*A Duna-völgyben,* amely a folyam váci könyökétől a déli országhatárig 20-30 km-es sávban nyúlik el, a még meglevő természetes galériaerdőknek közel a felét nyárasok, füzesek alkotják, a faültetvényeknek pedig a nagyobbik fele nemesnyáras, a kisebbik fele hazainyáras. Az itteni nyár- és fűzerdők nemcsak a fatermesztés szempontjából fontosak, de kitűnnek különleges szépségükkel is. Széppé teszik őket a víziutak, a csendes víztükörben tükröződő fák. Esztétikai szempontból a nemesnyárasoknál is többet nyújtanak az ártér mélyfekvésű, vizes és nedves termőhelyein álló fehérfüzesek. Ezek rendszerint a folyók új zátonyain, ásványi eredetű talajon, magról települt szálerdők, vagy ezek sarj-utódnemzedékei. Maládfüzeseknek is nevezik őket (szláv eredetű szó, fiatalt jelent). A Nagy-Dunát a folyamszabályozás után holtágakká vált szűk folyómedrek szövevénye kíséri. A gemenci erdőt a megszokott szálerdőknél romantikusabbá teszi a sok sarj, a szokatlan sűrűség, a buja lágyszárú

vegetáció, a sok vízállásos térség, a füves réteken álló hagyásfák, a vízbe hajló, töredező öreg fűzfák, a hanyagul szerteszét fekvő vízhordta ágak, korhadó fatörzsek és persze nem utolsósorban az erdőkben élő sok szarvas, szép számú vaddisznó, őz és a – nem egy ritkasággal büszkélkedő –gazdag madárvilág."

A fenti leírásból csupán az maradt ki, hogy a nemesnyárak nélkül is csodálatos vízivilág már csak árnyéka a nem is olyan régen még megvolt dunai környezetnek, mert a nemesnyár-program oltárán feláldozták nemcsak a buja aljnövényzetű hazai puhafás növénytársulásokat, hanem például a magasabban fekvő keményfa-ligeteket is. Ez utóbbi folyamatnak egyébként a *rácalmásiak* még tanúi lehettek, hiszen az orruk előtt vágták ki és adták el a Nagysziget öreg, termetes tölgyfáit, kőriseit. A helyükre telepített nemesnyárak „új" környezete önmagáért beszél. *Katonáné Gombás Katalin* 1988-ban erdőmérnöki diplomamunkáját a rácalmási Nagysziget fejlesztésével kapcsolatosan készítette el. Ebben többek között idézi *Dr. Igmándy Zoltánt*, aki ezt mondja:

„Annak eldöntése, hogy mi legyen… a gazdálkodás célja, a természeteshez közelálló állományok fenntartása, vagy pedig, sok esetben a vélt magasabb terméshozam érdekében, kultúr-ökoszisztémák létrehozása, az erdőgazdasági politika hatáskörébe tartozik." A továbbiakban pedig G.K. saját következtetéseként az alábbiakat írja: „Az erdészet azon törekvéseit, hogy a tartamos és szakszerű, a természeteshez minél közelebb álló erdőgazdálkodást folytassanak, sajnos egyre inkább megnehezítik a gazdasági elvárások. Ezeken a kényszerítő körülményeken kell úrrá lenni, és megmenteni a természet szépségeit. Ehhez azonban az egész társadalom „ráhangolódása" szükséges, mert e nélkül a természetvédők és az erdőmérnökök erőfeszítései tiszteletet parancsolók lehetnek ugyan, de eredményesek aligha."

Ha már *Rácalmásnál* tartunk, idézzünk egy másik, természetvédelmi szakmérnöki diplomamunkából is, amelyet *Bostai Csilla* hat évvel később, 1994-ben készített, amikor még nem nyilvánították védetté a szigetet.

„A Rácalmási-szigetek immár harmadszori védetté nyilvánítási kérelme (1991) óta nem született végleges döntés, a szigetek, s vele együtt a Rácalmási Nagysziget sorsa is bizonytalan, vajon megőrizhető-e a szigeten maradt ártéri vegetáció értékes állatvilágával együtt, vagy a veszélyeztető tényezők kerekednek felül? Az utóbbi esetén tudnunk kell, mit vesztünk el. Nemcsak a meglévő ártéri keményfaliget-foltokat nem látjuk többé, nemcsak a puhafaligetek tűnnek el a szigetről, de az a remény is szertefoszlik, hogy az amatőr vagy hivatásos természetvédők, a lakosság vagy az önkormányzat tehet valamit a környezetében lévő természetes élőhelyek megóvásáért, hogy érvényesíthetők civil szándékok a gazdasági érdekekkel (fatermelés célú erdőgazdálkodás, nagyüzemi állattenyésztés) szemben."

Nem állom meg, hogy ezen a helyen ne szóljak egy hivatalos dokumentumról is, amelynek sem íróját, sem címzettjét nincs most szándékomban elárulni, bár maga az eredeti dokumentum a birtokomban van. A hivatalos levél 1986. augusztus 22-ikén kelt, tárgya pedig a rácalmási nagysziget természetvédelmi védetté nyilvánítása. Idézet a tartalomból:

„A rácalmási Duna-sziget természetvédelmi szempontból történő védetté nyilvánítását a ....természetvédelmi hatóság részéről indokolatlannak tartom. A terület növény- és állatvilága az egyéb ártéri területekhez hasonlóan gazdag, esztétikailag szép, a természetvédettség kimondását azonban semmilyen egyéb körülmény sem indokolja. Tájékoztatom, hogy …1978-79. év folyamán egy ízben megvizsgálta már a védetté nyilvánítás lehetőségét, de védelem kimondására akkor sem volt szükség." Az már más lapra tartozik, hogy nem kevés ember erőfeszítéseinek köszönhetően a sziget jelentős része ma már természetvédelmi oltalom alatt áll.

Ugye, hogy innen „testközelből” egészen másképpen fest a dolog, és a menyasszony talán nem is olyan szép, mint amilyennek látszik! Éppen ezért azt sem szükséges kitörő örömmel fogadni, amit Keresztesi Béla az alábbiakban rólunk ír:

„A Dunántúlon a Mezőföld lösszel fedett hatalmas tábláján, a Hanságon, a Felső-Duna és a Balaton mentén, valamint a Somogyi homokvidéken jelentős a nyárak és a füzek tájképző szerepe. *A Mezőföldön* szinte egyedülálló szép példáját találjuk az ipartelepek egészségvédelmi és esztétikai rendeltetésű fásításának. Dunaújvárosban az ipartelepet és a lakótelepülést 1 km-nél is szélesebb korainyár-erdősáv különíti el egymástól. Magát a lakótelepülést zöld vonulatok és forgalmi utak tagolják több részre; a völgyvonulatokat parksávok tagolják, az útvonalakat fasorok kísérik. A budapest-dunaújvárosi út is az ország legszebben fásított közútjai közé tartozik. A tájba illő, változatos útkísérő fásításokban nagy szerepe van a korai és óriás nyárnak, valamint több fűznek.”

Hát bizony ez így egy kissé egyoldalúra sikeredett vélemény, még ha a nagytekintélyű akadémikus dicsérő szavai egyébként jól is esnének a dunaújvárosi füleknek. Az általában ismeretes, hogy az ipartelepek környékének egészségvédelmi és esztétikai célú fásítása sorában talán első volt, vagy az elsők közé tartozott a pentelei vasmű és lakótelep környékére megtervezett véderdő telepítés. Ám a gyár és a város épületei, építményei és egyéb létesítményeinek kitűzésével egy időben megkezdett faültetés facsemetéi között hiába keresnénk a nyárfát, bizony nem találnánk. Később is csak lazább hálózatban, védőernyőként alkalmazták a korai nyárat. Azután persze összefüggő nyárasok telepítésére is sor került az alkalmas termőhelyeken, de az nem felel meg a valóságnak, hogy a város és a vasmű közötti védősáv korai nyárból állna.

Talán mi magunk sem tudunk eleget ezekről az erdőkről, keletkezésük körülményeiről. A *Dunapentelei Kertészeti Vállalat* tanácsi vállalatként ugyan 1951-ben alakult meg, de a Székesfehérváron székelő állami erdőgazdaságnak egy ide kihelyezett munkacsoportja már előtte megkezdte az erdősítési munkálatokat. A tanácsi vállalat megalakulása után az itt dolgozó erdészeket és erdészeti dolgozókat vállalati állományba vették, vagyis áthelyezték az erdőgazdaságtól, mégpedig 1951. augusztus 2-án. Ezt onnan tudom ilyen pontosan, mert apám munkakönyvében ez a bejegyzés szerepel. Városunk egyébként azóta is azzal büszkélkedhet, hogy - a települési önkormányzatok között talán egyedülálló módon - erdészeti szakmai szervezettel rendelkezik, amely képes ellátni a több száz hektárnyi önkormányzati tulajdonú erdő fenntartását, kezelését.

De térjünk vissza az ötvenes évek elejéhez, a véderdők telepítéséhez. Mert azt több helyen is olvashattuk, hogy Dunapentelén az építkezés 1950. május 2-án kezdődött el, és augusztus 31-re elkészült a város első lakóháza. Azt viszont csak *Nagy István* erdész elbeszéléséből tudhatjuk meg, hogy ugyanebben az évben, azon a napon, amikor az első tanácsi választások voltak Pentelén – tehát 1950. október 22-én – a fiatal erdészt tímárpusztai munkahelyéről gépkocsival az itteni építkezés színhelyére hozták, hogy megmutassák neki azt a helyet, ahol majd erdőt kell telepítenie. A *Mór* melletti *Tímárpuszta,* mint erdészeti védkerület a 2. számú Székesfehérvári Erdőgazdasághoz tartozott. (az 1. számú gazdaság Fejér megye síkvidéki, míg a 2. számú a hegyvidéki területein levő erdőkben gazdálkodott..) Nagy István ottani munkakörét két nap alatt – tehát rekordgyorsasággal – adta át utódjának, és többedmagával beszállásolt a pentelei *Jandura-kastélynak* mondott épületbe. Ez az épület igazából nem is volt kastély, inkább kúria, amely a malommal szemben, a mai füves játszótér helyén állt. (*Őri Zoltántól* úgy tudom, hogy ettől északabbra, a mai gumiszerviz helyén volt.) Innen jártak ki a munkaterületre, az akkor még nem létező víztorony környékére. A vasmű és a lakótelep közé erdősávot terveztek; ennek az erdőnek az ültetéséhez kezdtek volna hozzá, de a

terület még nem volt felszántva. Szőlőtőkék és levágatlan kukoricások közé pedig nem lehet erdőt telepíteni. A véderdőt addigra már megtervezték, tervezőik közül *Bontay Ferenc* nevét ismerjük is. Az ősz folyamán a rácalmási gépállomás „körmös" traktoraival fel is szántották a mintegy 35 hektárnyi területet, ahol *Mészáros Lajos* tűzte ki az erdősítések helyét. Erről akkoriban úgy beszéltek, mint a „60 hold erdő."

Nagy István arra is jól emlékszik, hogy az első erdősítési tervekben nem szerepelt nemes nyárak (a kanadai nyárak közé sorolt korai nyárak) telepítése. Csak később rendelték el, hogy az ültetésre tervezett növényanyag közé 5-5 méterenként korai nyárat kell telepíteni, úgynevezett „előhasználati" célokból. Ez a gyorsan növő, tehát rövid idő alatt kilombosodó fákból álló védőháló megvédi a lassúbb növekedésű facsemetéket, ha pedig már akadályozza azok fejlődését, akkor a növendék nyárfákat ki kell vágni. Nagyjából ezt jelentette volna az előhasználat. Hogy ez mégsem egészen úgy sikerült, ahogyan az erdészek remélték, az már egy későbbi történet. Akkor, 1950-ben a mai víztorony környékén facsemete lerakatot létesítettek, és Nagy István, valamint társai az erdőgazdaság dolgozóiként, állami erdészeti irányítással és tervek szerint megkezdték a telepítést. Az utólag kitalált nyárfa „hálót" – amelyet ugyancsak Bontay tervezett meg - még azon az őszön szintén ültetni kezdték. Az elkészült munkát a Nehézipari Beruházási Vállalat részéről *dr. Schulz Károly* erdőmérnök, mint műszaki ellenőr vette át. Amíg az időjárás engedte, dolgoztak, de aztán a telepítést abba kellett hagyni, még mielőtt a csemete lerakat köré drótkerítést tudtak volna építeni. Az erdőtelepítőket ezután átmenetileg elvezényelték Dunapenteléről.

A másik erdész, aki az 1. számú Székesfehérvári Erdőgazdaság *mezőfalvi* védkerületében dolgozott, ugyancsak vezényléssel került ide 1951-ben, hogy most már ketten folytassák azt a munkát, amit Nagy István megkezdett. Ő volt az én apám, az idősebbik *Éberhardt Béla*. Az akkoriban rendszeresített, új munkakönyvét 1950. augusztus 1-jei dátummal állították ki Székesfehérváron. A közeli *Mezőfalva* akkor még nem is volt olyan közel, mert aki itt dolgozott Pentelén, az nem tudott naponta hazajárni; egyszerűen nem volt mivel és hogyan. Az átmenetileg szállássá alakított lakásokból szombat délutánonként is csak később, az új vasúti szárnyvonal megépítése után lehetett vonattal hazautazni. A székesfehérvári erdőgazdaság(ok) fásítási kirendeltsége is egy ideiglenesen irodává minősített lakásban működött a Május 1. utca IV/5b jelű épületében.

Az iratokból nem sikerült pontosan megállapítanom, hogy apám 1951-ben mikor, melyik napon kezdett el dolgozni Dunapentelén. Nagy István úgy emlékszik, hogy ő maga februárban, apám márciusban. Egy dokumentum arról tanúskodik, hogy július 7-én már biztosan itt volt. Azt pedig többször is elmesélte, hogy faültetés közben egyik nap néhány ismeretlen ember köszönt rájuk. Miután bemutatkoztak, kiderült, hogy *Berecz Bertalan* újonnan megválasztott tanácselnök és *Fazekas István*, a leendő városi kertészeti vállalat ugyancsak leendő igazgatója a látogatók. Berecz (aki akkor nyilván még nem sejthette, hogy a város első görbére tervezett utcáját egyszer majd róla fogják elnevezni) azt kérdezte, hogy volna-e kedvük – így, ahogy vannak, teljes létszámban – az új vállalat dolgozói lenni. Apámék

további, részletesebb tájékoztatást kértek és kaptak, aztán egyhangúlag úgy döntöttek, hogy elfogadják az ajánlatot. És ezek az emberek 1951. augusztus 1.-től – másokkal együtt - az ugyanezen a napon megalakult, és a Makszimenkó- köz egyik földszinti lakásában elhelyezett *Dunapentelei Kertészeti Vállalat*-nak a dolgozói lettek. (Nem sokáig viselte ezt a nevet, hiszen még abban az évben november 7.-én a város Sztálinváros lett, így a vállalat is - sok más egyébhez hasonlóan - a „Sztálinvárosi" előnevet kapta.) Az addigi munkahelyükről, vagyis az állami erdőgazdaságtól áthelyezték őket az új tanácsi vállalathoz, ahol folytatták a megkezdett erdőtelepítési és ápolási munkákat. Mert akkoriban a facsemetéket nemcsak elültették, hanem rendszeresen kapálták is őket.

Itt egy kicsit érdemes elidőznünk, mert rendkívüli dolog, az akkori síkvidéki erdőtelepítéseknél egyébként szokatlan technológia az, amit az erdészek a megrendelő, vagyis a Nehézipari Beruházási Vállalat kívánságára alkalmaztak. Ez a szokatlan dolog az egyéves fenntartás, illetve *fokozott fenntartás*, az elültetett csemeték hatszori kapálása volt. Hiszen az épülő vasipari komplexum megálmodói nyilvánvalóan azzal is tisztában voltak, hogy ha egy jól működő, életképes zöld szűrőt sikerül a vasmű és a lakótelepülés közé varázsolni, akkor később annak létesítési költségei bőségesen megtérülnek. Azt is mondhatnánk, hogy a véderdőt az épülő vasipari komplexum saját védelmi létesítményének tekintették, akárcsak később bármelyik korszerű füstszűrő berendezést, vagy víztisztítót. A beruházó képviselője, *Inokai János* főmérnök is kiemelten kezelte a véderdő telepítését, és a kivitelező erdőgazdasággal ennek megfelelő megállapodásokat kötött. A kertészeti vállalat megalakulása után az erdőgazdaság az erdősítési feladattal együtt annak pénzügyi fedezetét is átadta az új tanácsi vállalatnak, így a telepítési és ápolási munkálatok töretlenül folytatódhattak.

Az elvégzendő feladathoz a két erdész kevésnek bizonyult, ezért 1951. novemberében csatlakozott hozzájuk *Éberhardt Sándor*, apámnak ugyancsak erdész öccse is. Az erdősítési munkáknál idénymunkásokat, a nyári szünidőben diákokat is alkalmaztak. Így aztán a nyolcadik osztály elvégzése után, 1952 nyarán magam is – bár rövid időre - a Sztálinvárosi Kertészeti Vállalat dolgozója lettem. A ma is meglevő nyilvántartás szerint 1952. július 8.-tól augusztus 22.-ig dolgoztam annál a vállalatnál, amelynek a létezéséről sokan ma már nem is tudnak. A frissen telepített új erdőbe négyzetes hálózatban ültetett kanadai nyárakról pedig azért tudok valamivel többet, mint más kortársaim, mert egész nyáron ezekkel bíbelődtem, velük dolgoztam. Kaptam egy jó éles metszőollót, és a földig leveles fiatal nyárfákat kellett úgy megmetszenem, hogy csinos kis koronájuk alakuljon ki, még mielőtt az oldalágak megvastagodhatnának. Így aztán bejártam és megismertem az addig elültetett összes erdőt, és mivel apámmal együtt én is egy Görbe utcai szálláson laktam, munkaidő után egy fiatal kocsis, *Safárik Sanyi* társaságában és útmutatásával megismertem az akkori városból és környékéből is annyit, amennyit csak lehetett. Valószínűleg ezért nem befolyásolnak különösebben mások visszaemlékezései, hiszen ők másra emlékeznek (és máshogyan), mint én. De a nálam alig néhány évvel idősebb fiú, *Bertha Bulcsu*, a későbbi híres író a kiserdő fáira is

ugyanúgy emlékszik. Az interneten olvasom (*Horváth Sándor*: A Késdobáló és a jampecek):

„1953-ban a városba érkezők többsége még szürrealista álomnak láthatta a várost. Bertha Bulcsu is ekkor érkezett érettségi után a városba, és a Béke téri talponállóról neki is éles emlékei voltak. Mondhatni az akkori várost azonosítja a kocsmával: 'A Béke téri talponálló mögött növendék erdő állt, frissen telepített 3-4 méteres fákkal. A kocsma hátsó ablakai az erdőre nyíltak. Nagy verekedések alkalmával kinyitották az ablakokat, s a kikészült embereket a győztesek vagy pincérek kihajigálták az erdőbe. Mire megérkezett a razzia, már mindenki csendesen kortyolgatta a borát, pontosabban a sörét rummal, mert akkor az volt a divat.' (Bertha 1986:7-23)"

Talán megbocsátható, ha néha egy kissé csapongok az időben, de hát nem is szándékoztam napló jelleggel követni az eseményeket. Ilyen távlatból már annak is örülhet az ember, ha egyáltalán eszébe jutnak olyan emlékek, amikre egyébként ritkán gondol. Ám mégis kiderülhet, hogy vannak dolgok, amiket egyszerűen nem lehet elfelejteni. Így azt az osztálykirándulást sem, amelyet nyolcadikos koromban valamelyik tanárunk vezetésével tettünk az épülő dunai vasmű területén, 1951 őszén.

A későbbi ipari óriásból nem sok látszott, a nevét sem torzították még el, tehát pentelei (vagy inkább pöntölei) gyárnak mondták. Osztálytársaim, a mezőfalvi iskolás gyerekek közül soknak az édesapja már az itteni építkezéseken dolgozott, köztük az én erdőt telepítő apám is. Bennünket egy hatalmas fatelep környékére kalauzoltak, ahol kedvünkre nézelődhettünk A bekerített telep látványa arra ösztönözte *Bódis Antit*, az iskola rajzművészét – egyébként egy igen csendes, rendes fiút - , hogy elővegye rajzeszközeit, és vázlatokat készítsen a telepen festői összevisszaságban felhalmozott építési faanyagokról. Antinak istenadta rajztehetsége volt, csak azt nem tudtuk soha megérteni, hogy az iskolánk folyosóján időnként megrendezett „kiállításain" miért rajzolt mindig a lányoknak a takaros ciciken kívül jól megtermett ádámcsutkákat is. Egyébként mindenhova magával cipelte azt a mappát, amelyben papírjait, vázlatait tartotta, és ez most sem volt másképpen. Erre a látogatásra még készült is.

Igen ám, de az ellenség nem alszik, és az ezzel járó éberség abban az időben olyan következményekkel járt, hogy a mi kedves barátunkat – mint tetten ért, kémgyanús és még ki tudja miféle egyént – sikeresen elfogták és a helyi rendőrségre kísérték. Az volt a szerencséje, hogy a nagybátyja, bizonyos Bódis Gergely, aki rendőr volt, valahogyan tudomást szerzett az esetről és az ő közbelépésére pórul járt unokaöccsét szabadon engedték.

A tehetséges fiú középiskolai tanulmányait képzőművészeti szakiskolában folytatta, ahol megkedvelte és művelte a szobrászatot is. 1956 őszén elsőéves egyetemista volt, de visszahúzódó természete miatt távol maradt a forradalmi események sűrűjétől. Osztályunknak mégis ő az egyetlen hősi halottja. Azt mondják, hogy az egyetem területén egy eltévedt golyó végzett vele. Hát az ilyesmit sem lehet egykönnyen elfelejteni!

Néha az is eszembe jut, hogy 1953-ban, fehérvári gimnazistaként már láthattam valamit előző évi munkám eredményéből is. Ámde most mégsem erre emlékezem. Osztálykirándulás keretében újra lábaltuk a sarat a még be sem kerített vasmű területén, ahol *Szigeti Béla* bácsi kalauzolt bennünket. Többek között azt kérdezte tőlünk, „fehérváriaktól", hogy mikor lesz Székesfehérvárnak is NB I-es focicsapata, úgy, mint Sztálinvárosnak. De hát akkor sem volt mit felelni…

Jómagam az érettségit követő néhány hónapot, amíg az egyetemi felvételi eredményére vártam, ismét az itteni Kertészeti Vállalat állományában töltöttem, de most már munkakönyvvel a kezemben. És ugyanazt a fiatal erdőt gondoztuk, amelyet korábban is.

Tehát szürrealista álom? Sokan, mégpedig igen sokan egyáltalán nem annak látták. Az erdőtelepítők mindenesetre nem, ezért a munka megtorpanás nélkül tovább folytatódott. Közben a felépült házak környékén a parkosítás is megkezdődött. Előbb a fővárosi kertészeti vállalat kihelyezett részlege, majd a helyi kertészeti vállalat erre a célra alakult egysége munkája nyomán egyre több lakótelepi zöldfelület létesült. A kertészek pedig - ugyanazzal a filozófiával, mint az erdészek - előszeretettel ültették az utcai fasorokba, az intézmények udvarába, és még sok más helyre a gyorsan növő, és így rövid időn belül árnyékot adó kanadai nyárakat, de mindenütt ugyanúgy „előhasználati" céllal. Vagyis azzal a feltétellel, hogy ha már betöltötték a szerepüket, és akadályozzák az alattuk levő egyéb növényzet fejlődését, akkor el fogják őket távolítani.

Nos, ha valami álomnak bizonyult a városba telepített növényzettel kapcsolatban, akkor ez az utóbbi elképzelés az volt. Mert a szakmai érvek egy fabatkát sem érnek ott, ahol a politika azt hiszi, hogy az ő „helyszíni útmutatásai" mindent überelnek. Az ukáz pedig így szólt: szocialista városban nem vágunk ki fát! Egy jó darabig tehát nem vágtunk, és ezzel igen nagy károkat okoztunk, különösen a véderdőben, ahol egyes erdőrészek még máig sem heverték ki ezt a „szerető gondoskodást."

Az sem volt szerencsés dolog, hogy a város lakóival nem sikerült megbeszélni ezt az „előhasználati" dolgot. Nagyon sokan a két kezük munkáját láthatták, esetleg láthatják ma is egy-egy (vagy több) felnövekedett fában, és természetes, hogy felháborodnak, ha ezeket ki akarja valaki vágni. Akárcsak Miskolczinál a *Velem üzentek* című könyvének egyik emlékezője:

„Mi szerveztük az Építők útján a fásítást. Szinte fájt, amikor mostanában kivágtak belőlük néhányat. Aztán a társadalmi munkák!…" Mert ahogyan a legtöbb városlakó, ő is büszke volt mindarra, amit a semmiből segített megteremteni.

A hetvenes évek elejéig a kertészeknek és erdészeknek fokozatosan sikerült „kilopniuk" ideiglenesre tervezett helyükről a kanadai nyárfákat, de azért még maradt belőlük. Mielőtt a Vasmű útnak a kiserdő melletti szakaszán, a kerékpárút mellett levő nyárfák kivágására sor került volna, a helyi újságban rövid írást jelentettem meg erről az *„utolsó nyárfasor"*-ról, és a tervezett munkákról. Ebből idézek:

„A kanadai nyárakat, különösen a csak nőivarú egyedekből álló 'vattázó' korai nyárat a városi parkokban, fasorokban is ültették előhasználati célból. A kivágási tilalom ezekre is vonatkozott, így később, amikor már lehetővé vált a szakszerű zöldfelületgazdálkodás, igen nagy erőfeszítésbe került a túlságosan nagyra nőtt, elöregedő nyárfák lecserélése. A kanadai nyár ugyanis a nedves, vizenyős területek fája, és soha senkinek nem jutott eszébe, hogy a mi löszfennsíkunkon végleges állományként ilyeneket telepítsen.

Utolsó kanadai nyárfasorunk a Vasmű úton található, az Építők útja és a Vasmű tér között. A tél folyamán letört ágak arra figyelmeztettek, hogy itt az utolsó óra, nem várhatunk tovább. Mindig fáj, ha környezetünknek egy megszokott színfoltja eltűnik, különösen, ha élő növényről, fáról van szó. A fasort mégis ki kell vágni, mert a késlekedés nagy veszélyekkel járhat. Ne sajnáljuk hát az öreg nyárfákat, hiszen a tavasszal helyükbe kerülő vadgesztenyékben nemcsak mi, hanem unokáink is gyönyörködhetnek."

Az írás a hírlapban annak rendje és módja szerint időben meg is jelent. Mégis, amikor hozzákezdtek a fák kivágásához, kis híján megverték a kertészeti dolgozókat a munkába igyekvő emberek. Mert a fákkal kapcsolatos addigi demagógia inkább hatott, mint a józan érvek. Az utóbbiakhoz a szakmai vezetésben is nehéz volt segítőket toborozni. *Weiner Tibor*, aki a hatvanas években egy ideig tanácselnök helyettesként is dolgozott, miután megnézte egy erdőkről készített anyagomat, csak ennyit mondott: - Nagyon szép, de miért *sorba* ültetitek a fákat az erdőben? – Különösebb érdeklődést a részletek iránt ő sem tanúsított. A politikai vezetés annál inkább…

De ne a régi rémálmainkat idézgessük, úgyis támadnak helyettük újak. Inkább arról beszéljünk, hogy itt Dunaújvárosban és környékén talán egy kicsit szerencsésebben alakultak a nyárfákkal kapcsolatos ökológiai körülmények, mint egyebütt az országban. A Duna menti termőhelyeken a hazai nyárakat (a kipusztított rezgőnyár kivételével) és a nemes nyárakat egyaránt megtaláljuk. Az előbbieket az inkább jóléti és védelmi célokat szolgáló északi, az utóbbiakat az ipar által természeti jellegétől már régen megfosztott déli szigetvilágban. A fennsíkon hosszabb időbe telik majd annak az aránynak, fafajösszetételnek a kialakítása, amely eredetileg is az erdőtervezők célja volt. Számunkra az a fontos, hogy a nyárfákat – hazaiakat és idegeneket egyaránt – minden előítélettől mentesen, azoknak a törekvéseknek a szolgálatába állíthassuk, melyekkel a lakosság egészségének megóvását, közérzetének javítását szeretnénk elérni.

Mi, akik ezt a könyvet írjuk, ezen felül még arra is törekszünk, hogy minél több dunaújvárosi ismerje fel Szalki-szigeti sétája során a fehér, fekete és szürke nyárfát, az őshonos hazai nyárak megmaradt reprezentánsait. Hiszen az ugyancsak hazai rezgőnyárat már szinte teljesen kipusztították. Ámbár mostanában a növényekkel kapcsolatosan óvakodni kell attól, hogy kategórikus kijelentéseket tegyünk, mert lehet, hogy tévedünk. Itt-ott talán mégis van rezgőnyár a környéken! Néhány évtizeddel ezelőtt ez természetes is lett volna, hiszen gyerekkoromban magam is elég sok ilyet láttam, méghozzá nem ültetett fákat, hanem maguktól nőtt példányokat. A rezgőnyárat az erdészek pionír fafajnak nevezték, mert a legszélsőségesebb termőhelyeken elsőként feltűnő növények közé tartozott. Akárcsak az idegen eredetű bálványfa (sokfelé helytelenül ecetfának mondják), amely akár a házfalak repedéseiben is tanyát ver.

A rezgőnyár elterjedési területe is hatalmas: Európában, Ázsia nagy részén, de még Észak-Afrikában is honos, a legelterjedtebb nyárféle. Miközben nálunk irtóhadjáratot kezdtek ellene, behozták Amerikából két rokonát (amerikai- illetve nagyfogú rezgőnyár.) Ezt a két fajt keresztezni kezdték a mi rezgő nyárfánkkal, a fehér nyárral, illetve egymással, meg még ki tudja, hogy mi mindennel. Egyikből itt, a másikból ott ültettek, közben a kiültetett hibridek maguktól is kereszteződtek és továbbszaporodtak. Mindez úgy történt, hogy a hazai rezgőnyárak még fellelhető állományait közben módszeresen tovább irtották. Ám így is nehéz megérteni, hogy a valamikor igen intenzíven terjeszkedő, szívós, mindennek ellenálló növényt hogyan sikerült likvidálni. Hiszen ha nem is ültetik, legalább magától „pionírkodhatna”! De hát már azt sem teszi.

Külhoni, amerikai nagyfogú rezgőnyárunk (Populus grandidentata) az van. Vagy már az is a fehér nyárral keresztezett hibrid? Ki tudja…

Mostanában néha elgondolkodom azon, hogy mi lenne, hogyha a hihetetlenül nagy gyorsasággal terjeszkedő parlagfű visszaszorításánál is megpróbálnák alkalmazni a rezgőnyár ellen használt eljárást, felhasználni annak tapasztalatait!

A nyárfákról szóló fejezet végére eredetileg azt írtam, hogy ha a Szalki-szigeten sétálunk, érdemes a hajóállomás öreg tölgyfái és a kemping között, az erdő szélén álló öreg fehér nyárfa mellet néhány percre megpihenni és elszemlélődni. Mert valahogyan így nézhettek ki azok a társai is, amelyek a hajdani tölgyek, kőrisek, szilek és egyéb őshonos fák társaságában a mi hajdani szigetvilágunk egykori erdőit alkották. Ám még mielőtt befejezhettük volna a könyvet, szomorúan kellett tapasztalnom, hogy az öreg nyárfa elpusztult. Kár érte!

Így hát zárjuk most *József Attila* néhány szép, idevágó sorával a nyárfákról szóló eszmefuttatásunkat:

„Ragyog az ég. Terülő, fagyos háló,
a jeges bogok rajta csillagok.
Itt nyárfa sír. S a tömör vízben gázoló
halászok csendes árnya ring amott.
……..
A nyárfák közt ezüst habokkal
az édes szellő folydogál
s csak fürdik benne aranyos tagokkal
az óriási nyár.”

(J.A.: Tájvers-töredékek)

A most következő család fáinak ismerete különösen fontos lehet a dunaújvárosi embereknek, hiszen ameddig vízparti település leszünk, addig ezek a fák végigkísérnek bennünket egész életünkön, ott lesznek minden szabadban tett sétánk útvonala mellett.

30 Fűzfafélék
(Salicaceae)

A családba mindössze 2 nemzetségbe sorolt 350 fa- és cserjefaj tartozik. Ausztrália kivételével az egész Földön megtalálhatók, de a legtöbb faj az északi mérsékelt éghajlati övben fordul elő. Leveleik szórt állásúak, néha átellenesek. Virágai barkavirágzatba tömörülnek. Termésük sok apró magot rejtő toktermés. Jellemzően kétlaki növények.

Fehér nyár *Populus alba* (Linné)

Jellemzése: Nagy méretűvé fejlődő, gyors növekedésű lombhullató fafaj. Levelei változatos alakúak. A hosszú hajtásokon kicsit nagyobbak és jellemzően ötkaréjúak, a rövid oldalhajtásokon kisebbek és hullámos szélűek. A fiatal levelek fehéren gyapjasak. Később a levél sima és sötétzöld színű lesz, de fonákán megmarad az ezüstszürke bevonat. Kora tavasszal, lombfakadás előtt hozza pirosas portokú barkáit és zöldes

színű termős barkáit. Barkában álló apró, zöld toktermésében a magvak repítőszőrösek. Nyár közepén szórja el magjait. Sima, fehéresszürke kérge idősebb korában érdessé és sötétebbé válik.

Származási hely: Észak-Afrika, Nyugat-Ázsia és Európa nedves és száraz éghajlatú területein egyaránt honos.

Egyéb: Könnyen kereszteződik más nyárfajokkal, ezért rendkívül alakgazdag lehet. A városi szennyezett levegő pormegkötését leveleinek szőrözöttsége nagy- mértékben elősegíti. Nyári időszakban hulló „vattázása" miatt sokan nem kedvelik.

Felhasználása: Talajban nem válogatós faj, homoktalajok megkötésére alkalmas. Levélzete különösen látványossá teszi, ami miatt városi díszfaként is telepítik. Gyors növekedése következtében puha fája nem tartós, eldobható göngyöleget készítenek belőle. A papírgyártás egyik alapanyaga.

Helyi jelentősége: Tekintélyes fák állnak az erdei tornapálya mentén, ahol lassan elérik a vágásérett korukat az erdőrészlet szélén. A Szalki-szigeten nem fenyegeti őket ez a veszély, a sziget északi oldalán remélhetőleg még sokáig figyelhetjük meg szeles időben lombjának színjátszását.

Fekete nyár *Populus nigra* (Linné)

Jellemzése: Gyors növekedésű, tekintélyes méretet elérő lombhullató fa. Háromszögletű levelei csúcsban kihegyesedők, szélük fogazott. A levelek felszíne fényes sötétzöld, fonákjuk sima. Ősszel sárgára színeződnek. Virágzása hasonló a fehér nyáréhoz. Repítőszőrös termését a nyarakhoz hasonlóan nyár közepén hozza. Kérge sötét szürkésbarna, amely határozott bordázattal mintázott.

Származási hely: Nyugat-Ázsia, Európa folyóinak ártéri területei.

Egyéb: Gyakran utak mellé ültetett karcsú, oszlopos formája az olasz jegenyenyár (P. nigra „Italica"). Rövid vágásidejű faj, az elöregedő fák ágai könnyen törnek.

Felhasználása: Az alapfajt nedvesebb területeken széles körben telepítik. Gyorsan növekedik, ezért a fa szilárdsága kicsi. A cellulózgyártás alapanyaga. Oszlopos növekedésű fajtája sok helyen út menti sorfa.

Helyi jelentősége: Erdeinkben sokfelé találkozhatunk sudár termetével. Oszlopos fajtái lassan, koruk előre haladtával eltűnnek zöldterületeinkről. A Duna-part alsó szakaszán láthatjuk az út menti fasor nyomait. A Weiner T. krt. mellett maradt meg egy rövidebb szakaszon. Törésveszélyessé váló ágai és repítőszőreinek zavaró hatása miatt fokozatosan kiszorul a lakóövezeti zöldterületeinkről. Legmagasabbra fejlődő lombozata miatt a toronyházként épített panelépületekkel egyedüli fafajként veszi fel a versenyt.

Rezgő nyár *Populus tremula* (Linné)

Jellemzése: Előző társainál kisebb termetű lombhullató nyárfajunk. Levelei kerekdedek, hullámos szélűek. Erős növekedésű sarjhajtásain a levélalak megváltozik, hegyes csúcs- és szív alakú levélváll alakulhat ki. A levélfelszín szürkészöld, fonáka világosabb színű. Kihajtáskor a levelek bronzszínűek. Lecsüngő barkái kora tavasszal, kihajtás előtt nyílnak. Termős virágai zöld színűek, a porzósakat a vörös portok jellemzi. Termése nyár közepén érik, az apró, zöld tokokból a fehér repítőszőrös magokat a szél messzire elviszi. Szürke kérge idősebb korában repedezik.

Származási hely: Európa, Ázsia, Észak-Afrika gyengébb talajadottságú területei.

Egyéb: Legelterjedtebb nyárfaj, mely a melegebb éghajlatú Földközi-tenger vidékétől kezdve az északi sarkkörig kiterjedően megtalálható.

Felhasználása: A többi nyáráfához hasonló gyors növekedéséből adódóan fája ritka szövetű puhafa, ezért a papíriparban, göngyöleg gyártásában használatos.

Helyi jelentősége: A Szalki-szigeten találkozhatunk a kemping melletti erdősávban jól fejlődő állományával.

Kanadai nyár *Populus canadensis* (Mönch)

Jellemzése: Gyors növekedésű, tekintélyes méreteket elérő lombhullató fa. Háromszög alakú levelei csúcsban kihegyesedők, szélük fogazott. A levelek felszíne fényes sötétzöld, fonákjuk sima. Ősszel sárgára színeződnek. Termős barkái zöldek. Barkában álló, tokban lévő repítőszőrös termését a nyarakhoz hasonlóan nyár közepén hozza. Kérge halvány szürkésbarna, mely hosszában mélyen berepedezetté válik.

Származási hely: Nemesített faj, mely a *virginiai nyár* (P. deltoides) és a *fekete nyár* (P. nigra) kereszteződéséből jött létre.

Egyéb: Sokoldalú erdészeti felhasználása miatt számos fajtája ismert az erdőgazdasági gyakorlatban.

Felhasználása: A többi nyárfajhoz hasonló célból telepítik, jelentősége az un. energiaerdők elterjedésével növekedhet.

Helyi jelentősége: Erdőterületeinken még sokfelé találkozhatunk képviselőivel. Parkjainkból fokozatosan visszaszorul.

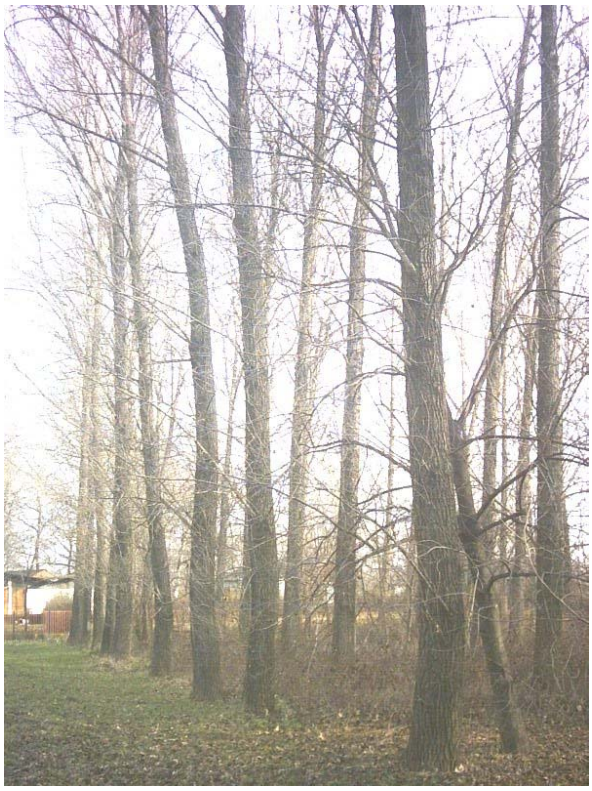

Oszlopos kínai nyár *Populus simonii „Fastigiata”* (Schneider)

Jellemzése: Közepes termetű, kezdetben oszlopos növekedésű, később kúp alakú koronát nevelő, lombhullató, gyors fejlődésű faj. Gyors növekedése miatt, hamar elöregszik. Levelei bőrszerűek, fényes sötétzöldek. A levél alakja fordított tojásdad, mely a levélnyél felé fokozatosan elkeskenyedő. Porzós virágú klónjait szaporítják, ezért termést nem hoz. Kérge szürke, mely később berepedezik.
Származási hely: Kínából származó állományból válogatták ki.
Egyéb: Kertészeti felhasználásban az oszlopos koronát fejlesztő „Fastigiata” klónt szaporítják.

Felhasználása: Gyors növekedési erélyéből adódóan házfalak gyors eltakarására, utak melletti fasor-telepítésre alkalmas.
Helyi jelentősége: Több fasorunkat alkotja a faj, a legismertebb talán a Liszt F. és Erkel F. kert előtt húzódó fasor. Jól tűri a nagy forgalommal járó por- és légköri szennyezést. A harminc éves korához közelítő fasoron az utóbbi években kezdenek mutatkozni az öregedés apró jelei, mint például a lombkorona egyes részeinek visszaszáradása.

Fehér fűz *Salix alba* (Linné)

Jellemzése: Közepes termetű, terebélyes koronát nevelő lombhullató fa. Levelei keskenyek, 10 cm hosszúak, csúcsuk és az alapjuk is elkeskenyedő. Felszínük világoszöld, a fonákjuk szürkészöld. A lombfakadással egy időben nyílnak sárga színű porzós és zöldes színű termős barkái. Magvai apró, zöld tokban helyezkednek el, repítőszőrösek. Gyakran már május folyamán megérnek. Szürkésbarna kérge idősebb korában mélyen berepedezik.

Származási hely: Európa, Nyugat-Ázsia vizes élőhelyei.

Egyéb: Csüngő, sárga színű vesszőivel díszítő fajtája a „Tristis” névre hallgat.

Felhasználása: Minden évben visszametszett, egyéves vesszőiből sokfelé kosarat fonnak. Díszfaként vízpartok hangulatos kísérője.

Helyi jelentősége: Legszebben a Szalki-sziget vízparti területein mutatnak. Az alapfaj természetes úton a víz közvetítésével került oda. Terjedését nagyon jól megfigyelhetjük a Duna-öböl északi felében lévő feltöltődésnél. Alacsony vízállásnál magoncok tömegei láthatóak az öreg fűzes szélén. A legöregebb odvas fűzek a Rácalmási-Duna oldalágának déli végében találhatóak.

Kecske fűz *Salix caprea* (Linné)

Jellemzése: Gyakran cserjetermetű, de közepes méretű fává is fejlődhet. Vesszői kissé erőteljesebbek a fehér fűzéhez képest. Levelei a fűzfélék között a legszélesebbek, fonáki oldaluk szürkészöld. Levelének felülete kissé ráncos. Kora tavasszal a porzós barkáktól világossárga az egész fa. Az ezüstösen selymes, zöldes termős barkákból májusban fejlődnek a repítőszőrös magok. Törzse kezdetben sima, szürkésbarna színű, később mélyen berepedezik.

Származási hely: Európa teljes területén őshonos. Magasabb hegyekben a szárazabb körülmények között is megtalálhatjuk.
Egyéb: Helyiségek elnevezéseiben többször megtalálható, ami történelmi távlatú fontosságát jelzi e fajnak.
Felhasználása: Kora tavasszal barkás vesszőit Húsvét táján láthatjuk a kora tavaszi virágcsokrokban. Bőséges tavaszi virágporával segíti rovarok, méhek korai fejlődését.
Helyi jelentősége: A fehér fűzhöz hasonlóan a vízparti területeken találkozhatunk vele. Több helyen szinte bedől a törzse a vízbe, csak a gyökereivel kapaszkodik a partba. A vízpartok állékonyságát segíti a talaj megkötésével.

Spirálfűz *Salix matsudana „Tortuosa”* (Schneider)

Jellemzése: Közepes méretű koronát fejlesztő lombhullató fa. Levelei a fehér fűzéhez hasonlóan keskeny lándzsás, ezüstös színűek. Vesszői, ágai jellegzetesen csavarodóak, ami összekuszált lombkorona benyomását kelti. Kora tavasszal virágzik, a fehér fűzhöz hasonlóan. Szürke kérge a későbbiek folyamán berepedezik. Gyors fejlődésű fa.

Származási hely: Kínából származó alapfajból szelektálták nálunk is ismert fajtáját.

Egyéb: *Mandzsu fűzként* is ismerik, utalva elnevezésében származási helyére.

Felhasználása: Érdekes alakú, csavarodó ágrendszere miatt szoliter faként sokfelé ültetik. Lehántott kérgű vesszőit a virágkötők kedvelik. Gyors növekedése miatt köztéri fásításoknál alkalmazható.

Helyi jelentősége: Városunkban néhány helyen találkozhatunk képviselőivel. Gyorsan növekszik és öregedik. Hamar törékennyé, ezért veszélyessé válnak ágai.